

nem diligit, oportet ut violationem ordinis detestetur, eiusque velit instaurationem, id porro, nisi poenitentia peccatum expietur, fit per poenam: sapiens autem et bonus gubernator ordinem certe diligit. Item qui ordinem diligit vult ut naturale complementum non desit facultatibus se recte exercentibus; ideoque vult hominibus virtutem exercentibus felicitatis propriae consecutionem, quae praemium est meritum: ergo. *Minor patet*, quia Deus est suarum creaturarum rector et gubernator (Cf. Th. praeced.), nullaque perfectio ipsi deest: ergo.

Quocirca cum in hoc stadio mortalitatis non satis pateat divinae iustitiae ordo, cogitandum est aliud esse stadium, in quo quod virtuti et vitio debetur, certe rependitur. Quia vero malorum distributio in hac vita adversari videtur rectae iustitiae, huic difficultati faciemus satis seq. Th.

Corollarium. Ex dictis constat quo sensu verum sit operibus bonis *ex iustitia* aeternam conferri felicitatem. Confertur scilicet ex iustitia 1° quia aequalitas servatur, ut praemium detur proportionatum dignitati operum. Confertur 2° ex iustitia prout iustitia fidelitatem significat, confert enim Deus quod promisit, et quod promissione facta iustum est ipsi non negare. Dignitas vero operis, quae et ex perfectione intrinseca eiusdem operis et excellentia operantis procedit, efficit quidem ut praemium debeat, et sic iustum sit illud reddere, non vero ut Deus sit debitor operanti, sed potius ut debeat sibi quod eum quem ad finem destinavit, recte expleto cursu finis consecutione coronet.

THESIS XLVIII^a

I Divina voluntas physicum malum per se quidem intendere non potest, II potest tamen per accidens; III malum vero morale nec per se nec per accidens intendere potest; IV potest tamen permittere; V et idcirco malorum physicorum, quae Deus per accidens intendit, infliccio, et moralium malorum permissio cum divina bonitate et sapientia nullatenus pugnant.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Intentio voluntatis est actus quo voluntas vult aliquid sive ut finem sive ut medium cum quadam complacentia et approbatione. Iam vero intendere *per se* aliquid est velle illud *ratione sui* et idcirco tanquam finem: intendere *per accidens* est velle aliquid *ratione alterius*, scilicet tanquam medium, quod ad aliquod bonum conducit, vel tanquam consequens ad id quod intenditur.

Docemus ergo quod divina voluntas nequit per se intendere physicum malum. Etenim intendere malum physicum ratione sui est velle illud prout malum est, atqui divina voluntas, sicut quaevis alia voluntas, nequit malum velle prout malum est, quia nequit voluntas aliquid velle nisi sub ratione boni; nullum proinde malum quatenus malum est velle potest, quia deesset totaliter ratio formalis obiecti voluntatis. Ergo malum physicum ratione sui nequit intendere voluntas divina.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Advertendum est quod malum physicum est malum quia est contra ordinem particularem alicuius naturae vel subiecti. Quod autem est contra ordinem aliquem particularem, potest idem esse bonum spectato ordine ampliore et universali. Cum enim res inferiores factae sint pro superioribus, et omnia propter Dei gloriam manifestandam; si mala physica inferiorum et creaturarum conducant ad bonum superiorum et ad Dei gloriam, induunt in hac subordinatione rationem boni, quatenus *bonum est eas res iis subesse malis*. Sic bonum est occidi animal ut vita hominis conservetur, et bonum est puniri impios ut

honor Dei laesus reparatur. Idcirco malum physicum non est essentialiter quaedam inordinatio, quia potest esse rectissime ordinatum spectato ordine universali; sed est inordinatio solum spectato ordine particulari seorsim. Ergo mala physica non *in se absolute* spectata, sed *relative* ad bonum altioris ordinis possunt habere certam rationem boni. Atqui quod bonum est potest intendi a rectissima voluntate; ergo Deus potest velle mala physica quando conducunt ad bonum: hoc autem est velle ea per accidens. Ergo.

Imo recta voluntas velle debet mala physica quando conducant ad bonum altioris ordinis, vel ad bonum universale. Recta enim voluntas finem potius quam media diligere debet; ideoque diligere debet potius id ad quod aliud tanquam medium ordinatur, quam istud quod ordinatur. Cum ergo bonum illius ad quod aliud ordinatur nequit consistere nisi cum dispendio eius quod ordinatur, huius malum eligendum est ut bonum prioris procuretur. Igitur tantum abest ut divina voluntas nequeat velle mala physica per accidens, ut imo certis in adiunctis debeat ea velle. Cf. S. Thom. I p. q. XXII. a. 2. ad 2.^m

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Malum morale opponitur bono morali. Boni moralis obiectivum fundamentum et norma sunt essentialia relationes rerum, quae ex ipsis essentiis rerum emergunt. Inter has eae eminent quibus essentiae creatae cum Deo nectuntur. Quia vero ipsae essentiae rerum fundamentum habent in divina natura, haec proinde, non prout est voluntas libera, sed prout est essentia necessaria fundamentum est omnium relationum quae inter essentias rerum intercedunt. Ex his ergo relationibus ordo resultat necessarius, et norma necessaria agentium liberorum. Quare moralis bonitas subiective spectata est observatio huius ordinis, sive operatio secundum has essentialia relationes.

Quapropter 1° ordo harum essentialium relationum est ordo supremus cui ceteri subordinantur; nequit ergo violari propter bonum ordinis altioris.

2° Hic ordo est ex omni sua parte necessarius ideoque immutabilis, quia necessariae sunt essentiae ex quibus ne-

cessario hae relationes prodeunt; nequit ergo licite ulla in parte violari sicut non potest in toto. Neque licite violari potest in parte aliqua propter bonum alterius partis, ut si quis furaretur ad Dei cultum augendum; non enim una pars huius ordinis alteri subordinatur, sed uniuscuiusque necessitas independens est ab aliis, sicut singulae essentiae sunt ad invicem independentes; omnesque partes huius ordinis simul dependent ab essentia divina.

His positis docemus a) Deum non posse intendere malum morale per se, nullaque ratione opus est ad id demonstrandum post demonstratam primam partem huius thesisi. Sane malum morale ratione sui diligere nequit, prout enim malum est nullam habet rationem boni. Neque potest prae Deo rationem induere boni apparentis. Deus enim falli nequit. b) Nec potest Deus illud intendere per accidens, nimirum tanquam medium ad aliquod bonum assequendum. Nam 1° rectissima voluntas nequit velle ut medium id quod est inordinatum, atque ita inordinatum ut nec ratione alterius possit fieri ordinatum; ratio est quia qui medium eligit illud reapse vult, ideoque si medium est inordinatum, vult reapse inordinationem; rectissima vero voluntas eam velle nequit. Atqui divina voluntas est rectissima; malum quodvis morale et est inordinatum, et nequit ratione alterius fieri ordinatum. Ergo. 2° Deus essentiam suam necessario diligit; ergo nequit velle ullam violationem ordinis moralis tanquam medium ad aliquem finem. Probatur consequentia. Quaevis violatio ordinis moralis repugnat ordini quem ad Deum habere debent creaturae rationales; ideoque adversatur ipsi essentiae divinae, quae est necessarius et ultimus finis omnium operum Dei; non potest autem intendi ut medium a sapiente voluntate id quod supremo fini suorum operum necessario dilecto repugnat; ergo.

Quare non eodem modo se habet aliquod malum morale ad aliquod bonum morale, sicut aliquod malum physicum ad aliquod bonum physicum. Quod ex dictis liquet.

DEMONSTRATIO IV. PARTIS. Distinguenda est permissio quae

est simplex non impeditio effectus qui impediri posset, et voluntas permittendi, quae est voluntas non ponendi impedimentum rei quae permissa dicitur. Illa est extrinseca permittenti, et est reapse ipse effectus non impeditus, haec, ut patet, intrinseca est permittenti. Ut aliquid a voluntate dici possit tantum permissum, nullo modo volitum, requiritur 1° ut res illa non approbetur sed displiceat, 2° ut non sequatur necessario ex iis quae quis vult, aut saltem si necessario consequitur, requiritur ut quis non teneatur abstinere ab iis ad quae illud consequitur, aut si tenetur, non teneatur eo quod illud consequitur. Probandum est modo Deum posse velle permittere, seu quod ex loquendi usu in idem redit posse permittere mala moralia, seu, quod idem est, non teneri Deum ad ea impedienda. Sed advertendum quod impedimentum ad quod ponendum negamus Deum teneri, est impedimentum physicum, non morale, hoc enim lege eiusque sanctione continetur, quod Deus omittere non potest. Physice ergo hoc est per vim *suae potentiae* impedire mala moralia Deus non tenetur. Quod ita probatur. Ut Deus non teneatur impedire physice mala moralia requiritur et sufficit 1° ut *ratio* adsit cur ius habeat permittendi, 2° ut adsit *conditio* ad exercitium iuris requisita, quod scilicet ex malo permissio elici possit bonum. *Conditio*, inquam, non finis, neque enim bonum quod elicitur potest esse finis malorum e quibus elicitur; tunc enim mala intenderentur ut media, quod demonstravimus Deo repugnare. Utrumque requiritur, nam sine ratione nullum ius esse potest, et sine ea conditione permissio mali adversaretur fini creationis, qui postulat ut ex omnibus gloria Dei resultet. Utrumque autem sufficit, si enim ex una parte adest ratio conferens ius ponendi actum, neque hoc iuris exercitium impeditur a fine omnium operum Dei, nihil est quod malam efficere possit permissionem malorum.

Atqui 1° adest ratio et quidem duplex, tum eaque potissima ex parte Dei, tum ex parte creaturae. Ex parte Dei est independentia ipsius a creatura, quae postulat ut Deus nequeat impediri a malitia creaturarum a creandis iis quae

possibilia in se sunt, et creandis in omnibus adiunctis possibilibus; atqui si Deus non posset permittere mala moralia, consequens foret quod Deus non posset creare creaturas illas, quae semper peccare vellent, vel non posset ponere in iis adiunctis in quibus eas peccaturas praevidet; nisi enim voluntates praedeterminet auferendo exercitium libertatis, quod repugnat, aliter mala Deus impedire non posset. Itaque exercitium ipsius divinae potentiae limitaretur a malitia creaturarum, quod absurdum est.

Ex parte creaturae est natura voluntatis liberae quae potest se determinare ad bonum et ad malum, quaeque proinde cum se determinat ad malum posset ex aequo per eandem suam virtutem se determinare ad bonum. Nequit ergo postulare ut Deus physice impediatur malum actum suum, cum in ipsa sit iam vis sufficiens ad hoc impediendum agendo bene. Manet ergo Deo ius relinquendi voluntatem sibi et permittendi eius actus malos.

2° Adest conditio quoque. Ex malis enim moralibus permissis plura bona elici possunt, tum *propria creaturarum*, ut exercitium virtutum in aliis, poenitentiae aliarumque virtutum in iis qui male agunt: tum *propria Dei*, ut suae misericordiae in poenitentibus, vel iustitiae in impoenitentibus manifestatio. His autem omnibus divina gloria continetur. Ergo permissio malorum moralium est prae Deo actus honestissimus. Et sane ne difficultas oriatur aliqua ex eo quod minui divina gloria videatur per scelera et iniurias in Deum; advertatur 1° Deum esse dominum gloriae suae, nimirum quemadmodum poterat gloriam hanc extrinsecam omnino negligere, ita integrum ipsi est determinare gradum manifestationis suarum perfectionum qui obtinendus sit ex tot possibilibus; certus autem gradus huius manifestationis obtinetur etiam cum bonis mala mixta sunt quae bono aliquo compensantur.

Hinc non est Deus, prout gubernator est humanae societatis, comparandus cum principibus humanis, qui procurare debent quantum in ipsis est gloriam Dei; nam hi non sunt domini huius gloriae, sed sicut ceteri ei obnoxii

ut fini ultimo cuiusque creaturae: at Deus est eiusdem absolute dominus.

Advertendum 2° quod, quidquid Deus ad extra operatur, potest semper ab eo fieri aliquid melius, quia quacumque re finita potest esse alia perfectior. Igitur ut Deus dicatur bonus vel contenditur Deum debere facere quod melius est, et tunc quidquid faciat, semper erit querelis locus; atque nihil facere poterit, eiusque libertas omnino impediatur. Vel sufficit ut faciat opus bonum, et id verum est tunc quoque cum vult mala physica et permittit mala moralia; nam totum quod exurgit bonum est, cum omnia tandem in gloriam Dei conspirent.

DEMONSTRATIO V. PARTIS. Contendimus 1° mala physica velle Deum tantummodo per accidens; et mala moralia solummodo permittere. Id statuta iam notione Dei, ac statutis iis quae in praecedentibus partibus huius thesisi probavimus colligi posset a priori veluti consequens necessarium. Sed et a posteriori colligi potest et primo quoad mala physica. Consideretur nimirum quod omnia mala physica quae in mundo sunt conducunt ad aliquod bonum physicum altioris ordinis, cuiusmodi est vel bonum naturae superioris, vel legum physicarum constantia et universalitas, vel etiam frequentissime ad bonum morale, ut est exercitium plurium virtutum, earumque praesertim quae non nisi in adversitatibus exerceri possunt; quae virtutes, licet per se non sint necessariae, nec nobiliores, sunt tamen vera hominis perfectio, et in aliqua hypothesi necessariae, et cum nobiliore virtute quae est caritas necessario connexae. Consideretur deinde quod mala physica alterius vitae ad violati ordinis reparationem, divinaeque iustitiae satisfactionem et manifestationem conducunt. Ergo Deus mala physica vult solummodo ut media ad finem, h. e. per accidens. Quoad mala vero moralia, Deus eorum auctor non est, sed creata voluntas. Deus imo prout optimum gubernatorem liberarum voluntatum decet, ea moraliter impedit ferendo leges, sanciendo poenas et praemia. Non ea ergo vult, neque eorum est causa, sed tantum permittit.

Contendimus 2° id quod ex hactenus disputatis sponte consequitur, malorum physicorum inflictionem, et moralium permissionem cum divina sapientia et bonitate non pugnare. Nam, ut vidimus, secundum debitum ordinem et finem mala physica infligi possunt, licetque ex iis plura elicere bona; item ratio sufficientissima adest cur mala moralia permittantur; eaque occasio plurium bonorum esse possunt; ergo sapienti ordinatori et bono qui creaturas suas diligit utrumque licet.

Neque cum sapientia et bonitate Dei pugnat ea certa distributio bonorum et malorum physicorum quae in mundo viget. Et in primis quidem non ea est horum distributio qualem divinitatis osores comminiscuntur. Sane contendunt ipsi ita a Deo distribui bona et mala huius vitae ut boni omnes miseri semper sint, eosque Deus curare non videatur; mali vero omnes sint semper felices: atqui id falsum est. Nam et plures boni felices sunt, et plures mali infelices: ergo. Praeterea licet Deus permittat malos frequenter felices esse et bonos identidem opprimere, res tamen ita disponit ut nunquam mali possint bonos exterminare, et plenum de ipsis triumphum reportare, atqui id argumentum est peculiaris curae Dei erga bonos; nam rebus sibi naturaliter permissis absque speciali interventu divinitatis, tandem aliquando mali bonos omnes funditus delerent, cum et numero maiores sint et pluribus viribus ac mediis uti possint quam boni. Ergo falsum est Deum non curare bonos. Hoc posito praestituendum est bona huius vitae non esse finem, sed media pro homine. Iam vero ea distributio bonorum et malorum non adversatur sapientiae et bonitati divinae, imo ei conformis est, qua bona et mala huius vitae spectata ut media ita adhibentur ut tum ordo moralis promoveatur, tum ordo physicus servetur; nam huc spectat ordo divinae providentiae: atqui talis est distributio bonorum et malorum: ergo. *Prob. minor* quoad 1^m p. Ordo moralis promovetur cum homines in finem suum apte diriguntur: iamvero distributio bonorum et malorum, qua fit ut in hac vita tum boni tum mali vicissim patiantur aut gaudeant eo conducit

ut omnes persuadeantur finem suum non heic esse sed in altera vita, ut occasionem suppeditet bonis virtutem exercendi et sua crimina expiandi, atque malis occasionem suppeditet resipiscendi; atque adeo stadium hoc mortalitatis rationem habeat probationis et viae: atqui ita homines promoventur in finem: ergo. *Prob. 2^a p. minoris.* Ut ordo physicus servetur necesse est ut legibus stabilibus regatur, ideoque non sit obnoxius volubili hominum voluntati; atqui ordo physicus non esset stabilis, et obnoxius foret hominum voluntati, si pro quovis crimine mors aut alia poena infligenda esset; et pro quovis merito praemium ex bonis physicis conferendum esset, nam voluntas hominis mutari semper potest, et ex bona fieri mala et vicissim: ergo ut ordo physicus servetur, necesse est ut in hac vita non pro quavis culpa poena infligatur, et pro quovis merito bona physica conferantur; ergo ut ordo physicus servetur, oportet ut non connectantur necessario culpa et meritum hominum cum poena aut praemio in hac vita. Ergo.

Nota. Quia vero ordo historicus providentiae, qua regimur, unus est, atque is est supernaturalis, et supponit lapsum totius humanae naturae, eiusque reparationem per Christi passionem et mortem; hinc plene explicari providentia nequit nisi fide adhibita; haec enim manifestissime docet quam conveniens sit homines vel sanctissimos malis physicis obnoxios esse, quamque immerito iusti conquerantur de apparente fortuna impiorum.

THESIS XLIX^a

Hypothesis autem Manichaeorum de duplici principio summe bono et summe malo praeterquamquod I absurda in se est, II ad finem ad quem assumitur inutilis est, imo III eidem repugnans.

DECLARATIO. Manichaei ut explicarent existentiam malorum in mundo censuerunt duplex statuendum esse principium summum, alterum ab altero independens, nihil habentia commune; principium bonum nempe et principium

malum, bonum summe bonum, malum summe malum. A bono derivabant omnia bona, lucem et spiritus; a malo omnia mala, tenebras et materiam.

Plus minus haec sententia latet in dualismo Graecorum; viguit temperata penes Persas, qui duo principia bonum alterum, alterum malum supremo numini obnoxia constituebant: expolita a Manichaeis saeculo 3° propriam formam accepit.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Principium malum esset ens ex omni parte malum, nihil habens bonitatis: atqui ex dictis in Ontologia Th. XIII liquet repugnare ens quod sit ex omni parte malum: ergo.

Praeterea notio principii primi postulat ut sit perfectum et maxime perfectum; notio vero summe mali excludit omnem perfectionem: ergo hi duo conceptus repugnant, ideoque repugnat principium summe malum. Hinc nulla sunt argumenta quibus Manichaei duplex principium adstruebant.

Sane summa huc redit: a) omnes effectus in aliquam causam primam sunt referendi: b) mala autem sunt effectus: c) causa vero prima malorum nequit esse ens summe bonum: d) quia effectus contrarii in contrarias causas referendi sunt: ergo alia causa prima admittenda est praeter ens summe bonum quae sit causa malorum, quae non potest esse nisi causa mala: causa vero prima in suo ordine est summa: ergo principium summe malum admittendum est.

Verum ut singulis singillatim respondeamus: a) effectus referendi sunt in aliquam causam primam prae eo quod habent realitatis; non vero prae eo quod habent defectus: nam defectus rationem suam sufficientem habet in causa secunda, eaque bona sed limitata. Ipseque limes cuiusque creaturae seu finitas eius rationem sui sufficientem habet in ipsa creatura quae non potest esse nisi limitata: quod vero talis sit limes et talis, id quidem pendet ex Deo tanquam causa, quatenus tantam determinatam perfectionem producit. Unde Deus causa est totius positivae realitatis; defectus vero consequitur ad effectum actionis Dei qui non vult perfectionem maiorem producere.

b) Malum, ut malum est, est effectus causae per accidens: malum vero materialiter spectatum sive subiectum mali absoluti, sive res quae relative est alteri mala, quoniam res positivae sunt et in se bonae, effectus quoque esse possunt causae per se (Ontol. Th. XIII).

c) Mala physica possunt, ut diximus thesi praecedente, habere pro causa ens summe bonum, quod ea velit illaque producat, quae sunt alteri mala.

Mala autem moralia spectata materialiter in Deum ut causam referuntur, a quo est omnis realitas voluntatis et actus: spectata formaliter nequeunt habere causam primam efficientem, sed ultimo resolvuntur in voluntatem creatam tanquam rationem sui adaequatam. Habent vero causam primam permittentem, cuius permissio est conditio existentiae eorum.

d) Bona et mala moralia spectata formaliter non sunt contraria sed privative opponuntur. Privatio vero nullam causam *per se* aut *primam* postulat. Si vero spectentur materialiter, vel sermo est de bono et malo absoluto, vel de bono et malo relativo. Si de absoluto, tunc subiectum utriusque est bonum, eademque realitas esse potest; ideoque nulla est oppositio. Si de relativo, tunc realitas quae est alteri bona et realitas quae eidem est mala sunt contrariae inter se non quidem absolute sed relative ad subiectum aliquod spectatae. Nihilominus realitas utrorumque 1° *ab una causa* prodire potest, quia una eademque causa aequivoca, ut aiunt, sive analogae, potest effectus producere qui sint diversae naturae et prae aliquo subiecto contrarii inter se; 2° potest *a causa bona* prodire quia utrorumque realitas bona est.

Quibus explicatis liquet falsa esse consequentia, quae ex iis falsis principiis deducuntur.

Instant 2.° Si unum est principium primum illudque bonum, nullum malum esse potest; quia summum bonum debet excludere omne malum.

Resp. Principium summe bonum debet excludere omne malum a seipso, *conc.* a suis effectibus, *neg.* (Conferatur thesis praecedens).

3° Aiunt: maius et minus dicuntur per accessum et recessum a summo: dicitur autem maius et minus malum; ergo adest quoque summum malum.

Resp. *D. M.* maius et minus in realitate, *trans.* in privatione realitatis, *subd.* dicitur maius malum quod magis recedit, minus quod minus recedit a summo aliquo, *neg.* dicitur maius malum quod magis recedit, minus malum quod minus recedit a perfectione debita, *subd.* ita ut recessus possit esse totalis manente malo, *neg.* non possit esse nisi ex parte, *conc.*

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Exsistentia malorum optime explicatur admissio uno principio bono, sicut probatum est th. praecedente: ergo inutilis est hypothesis Manichaeorum.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Haec duo principia secundum sententiam Manichaeam non agunt libere sed necessario quoad specificationem actus; si enim principium malum libere produceret malum, posset quoque producere bonum: tunc vero non esset amplius summe malum, cum posset agere bonum. Idem dicendum de altero principio bono, quod si posset esse causa mali, esset iuxta sententiam Manichaeorum ex parte malum, ideoque non summe bonum. Quoad exercitium vero actus, iuxta sententiam eorundem, nequit principium bonum permittere existentiam malorum, sed illa impedire debet (cf. 2. obiect.) idem dicendum de malo principio, quod non possit permittere existentiam bonorum; ex quo sponte consequitur quod, si alterutrum agit, alterum quoque necessario agere debet.

Iam vero haec duo principia vel sunt aequalis virtutis vel inaequalis: si aequalis cum utrumque agat alterutro agente, vis unius elidet omnino efficaciam alterius: nullusque ad extra effectus resultabit. Idecirco neque malum erit neque bonum: hoc autem repugnat facto quod explicare intendunt. Si sunt inaequalis virtutis, 1° quod minus est non est principium primum sed maiori subordinatum: 2° vel maior est virtus boni, vel maior virtus mali: si maior est virtus boni, ea destruet omnes effectus mali; si maior est virtus mali, ea destruet omnes effectus boni; praesertim cum